

РОЗВИТОК РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Курінна А. Ф.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-6605-8606
Felixsovna@i.ua*

Ключові слова:

*риторична компетентність,
риторична особистість,
педагогічна синергетика,
лінгвосинергетичний підхід,
мовленнєвознавчі спецкурси.*

У статті розглянуто шляхи розвитку риторичної компетентності майбутніх вихователів як носіїв культури сучасного суспільства в умовах освітніх змін з урахуванням нового міждисциплінарного наукового напрямку педагогічної синергетики. Розглянуто поняття «риторична компетентність», «риторична особистість», «педагогічна синергетика», «лінгвосинергетичний підхід», «мовленнєвознавчі спецкурси». Встановлено, що педагогічна синергетика як нове міждисциплінарне знання, засноване на домінуванні самоосвіти, самоорганізації, самоврядування в навчальній діяльності, допомагає знайти нові методичні засоби саморозкриття та самовдосконалення, самоактуалізації в процесі педагогічної взаємодії, співпраці з іншими людьми і з самим собою. Лінгвосинергетичний підхід до розвитку риторичної компетентності студентів, майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у системі вищої освіти потребує серйозної мовленнєвої підготовки, змістом якої є область суміжних наукових дисциплін (лінгвістика, логіка, психологія, психолінгвістика, теорія мовленнєвих комунікацій, текстологія, нейролінгвістика, психологія тексту тощо). Реалізуючи лінгвосинергетичний підхід у процесі виховання та навчання риторичної особистості студента, педагогіка вищої школи застосовує антропологічний підхід та гуманістичні ідеї, гармонійно врівноважуючи гуманітарний та природознавчий світогляд майбутнього педагога. Провідним у педагогіці вищої школи, з урахуванням лінгвосинергетики, має бути напрям, пов'язаний як із викладанням мовленнєвих дисциплін, розроблених для вирішення проблем мовленнєвого породження, так і з його функціонуванням у відкритому ситуативно-сугестивному мовно-пізнавальному просторі та в контексті вивчення дисциплін професійного циклу для студентів на вибір: «Психодіагностика», «Психологія», «Вікова психологія», «Соціальна педагогіка», «Спеціальна педагогіка», «Основи психокорекції», «Сімейна психологія» та «Психологічні проблеми сімейного виховання» тощо. Доведено необхідність розвитку риторичної компетентності здобувача освіти, майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, в лінгвосинергетичній площині. Проаналізовано специфічні ознаки розвитку риторичної особистості студента, фахівця сучасного дошкілля. Виокремлено низку методів ефективного розвитку риторичної компетентності особистості в контексті мовленнєвознавчих спецкурсів як провідних у вищій школі.

DEVELOPMENT OF RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL CHANGES: LINGUOSINERGETIC ASPECT

Kurinna A. F.

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pre-School and Primary Education

Zaporozhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-6605-8606

Felixsovna@i.ua

Key words:

*rhetorical competence,
rhetorical personality,
pedagogical synergetics,
linguosynergetic approach,
speech special courses.*

At the present stage of development of a democratic Ukrainian State, interest in fundamental humanities is being activated, its aim is to make a creative, harmonious personality that can effectively own a thought, a convincing word, a rhetorical act for the search of truth, goodness, beauty. Changes in the information and communication environment lead to the emergence of new pedagogical tasks related to the formation of communicative literacy, which for a modern person is an essential component of his rhetorical and social competence. Pedagogical synergetics as a new interdisciplinary knowledge, based on the dominance of self-education, self-organization, self-government in educational activities, helps to find new methodological tools for self-disclosure and self-improvement, self-actualization in the process of pedagogical interaction, cooperation with other people and with oneself. The linguosynergetic approach to the development of the rhetorical competence of students, future educators of pre-school education institutions in the higher education system requires serious speech training, the content of which is the field of related scientific disciplines (linguistics, logic, psychology, psycholinguistics, speech communication theory, textology, neurolinguistics, psychology of text, etc.). Realizing a linguosynergetic approach in the process of educating and teaching the student's rhetorical personality, higher education pedagogy implements an anthropological approach and humanistic ideas, harmoniously balancing the humanitarian and natural science worldview of the future educator. The leading in pedagogy of higher education, taking into account linguosynergetics, should be the direction related both to teaching speech disciplines that are designed to deal with the problems of speech generation and its functioning in an open situational suggestive speech-cognitive space, and in the context of studying the disciplines of the professional cycle for students to choose: "Psychodiagnostics", "Psychophysiology", "Age Psychology", "Social Pedagogy", "Special Pedagogy", "Fundamentals of Psychocorrection", "Family Psychology" and "Psychological problems of family education", etc.

Постановка проблеми. Ключове питання, що стоїть перед закладами освіти відповідно до проекту «Нова школа» та Закону «Про освіту», – формування компетенцій. За результатами дослідження World Economic Forum, на перших позиціях серед ключових компетенцій, що цінуватимуться в найближчі п'ять років на ринку праці, будуть вміння розв'язувати складні задачі (Complex Problem Solving), критичне мислення, креативність; до найбільш затребуваних зараховують компетенції взаємодії, емпатії (емоційного

інтелекту), здатність до суджень та прийняття рішень, вміння вести перемовини, когнітивна гнучкість, які формуються, перш за все, в умовах освітніх змін з урахуванням нового міждисциплінарного наукового напрямку педагогічної синергетики в закладах вищої освіти.

Актуалізація синергетичного підходу в професійній педагогічній діяльності педагога-вихователя – складний, динамічний, багаторівневий процес, який набуває ваги саме з урахуванням змін не тільки в освіті. Старіюче населення, зростання

соціальних і демографічних диспропорцій, швидка урбанізація, зміни в економіці, дисбаланс ресурсів, конвергенція нових технологій (нано-, біо-, інформаційних та когнітивних), зміна моделі взаємодії між державою та громадянами, радикальне перетворення сім'ї – мегатренди світового глобального розвитку [1], які віддзеркалюють такі варіації зовнішнього середовища в Україні, як демократизація, децентралізація, декомунізація, діджиталізація, інклюзія, тривалі трагічні події на сході країни та інші. Багатовимірною пандемією як ознака світового сьогодення загострила потребу в системних змінах основних ідей у суспільній сфері знань, формі наукового пізнання, цілісному уявленні про закономірності і суттєві зв'язки дійсності та виокремила головну особливість сучасності – втрату рис людської суб'єктності, тобто здатності до функціональної взаємодії в соціальних групах для досягнення соціально значущого результату дії, особливо здатності працювати в екстремумі [2].

Для задоволення світових потреб вчені, політики, практики намагаються знайти нові підходи, перш за все, до того, чого вчити і як вчити людину нової формації. Питання ж «кого вчити» вже не викликає сумнівів: всіх дітей із трьох і як мінімум до 18 років [2]. Навчання та виховання дитини, компетентного дошкільника XXI ст. як відображення цінностей дорослої людини у «світовій» школі (саме на цьому визначенні освіти наполягають сучасні науковці з різних галузей знань) передбачає, перш за все, професійну підготовку майбутнього педагога-вихователя XXI ст., компетентного фахівця з фундаментальними професійними знаннями в поєднанні з практичним мисленням і високим рівнем комунікативного потенціалу, розвиток якого веде на новий ступінь можливого розуміння і перетворення дійсності.

З огляду на ці потреби необхідно шукати шляхи формування риторичної компетентності як вищого рівня комунікативної компетентності майбутніх вихователів у системі безперервної педагогічної освіти переважно в міждисциплінарному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професія освітянина, а особисто вихователя, ще за часи античності вважалася важкою й водночас унікальною, оскільки поєднувала в собі професійне і громадянське. Досконале володіння педагогічною взаємодією, вміння передавати знання своїм вихованцям цікаво, яскраво, зрозуміло, комунікативно виправдано високо цінувалися дослідниками всіх часів (Аристотель, Цицерон, М. Квінтіліан, Е. Роттердамський, Я. Коменський, Г. Сковорода, Й. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський, О. Сухомлинський, Д. Ліхачов, Ш. Амонашвілі, Г. Селевко, В. Лізінський та ін.).

Аналіз праць сучасних дослідників щодо підготовки фахівців дошкільної освіти у вищій школі (Л. Артемової, Г. Беленької, І. Беха, А. Богуш, С. Гончаренка, Л. Загородньої, І. Зязюна та ін.), вивчення наукових робіт (Н. Голуб, Л. Горобець, О. Горошкіної, Л. Мацько, В. Нишети, М. Пентлюк, О. Сальнікової тощо), присвячених проблемі розвитку риторичної компетентності, довели необхідність інтегрованого підходу до становлення риторичної особистості майбутніх вихователів у синергетичній площині (В. Буданов, А. Голубєва, Ю. Данилов, О. Князева, А. Корнієнко, С. Курдюмов, Г. Хакен та ін.) з урахуванням аксіологічного компонента освітніх змін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що питанням синергетики присвячено чимало робіт, такі поняття, як «педагогічна синергетика», «лінгво-синергетичний підхід», ще не отримали однозначного тлумачення в педагогіці і знаходяться лише у стадії розробки. Малодослідженими залишаються можливості лінгвосинергетичного підходу до риторичної діяльності студентів, майбутніх вихователів, підвищення сприйнятливості молодшої людини до новацій, активного цілеспрямованого і вільного використання інформації, актуалізації внутрішніх сил і мотивів, спрямованих на розвиток та саморозвиток особистості.

Саме тому **метою** запропонованої статті є розгляд шляхів розвитку риторичної компетентності майбутніх вихователів, здобувачів вищої освіти, в лінгвосинергетичній площині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Риторична компетентність – один із головних компонентів педагогічної компетентності і водночас складник поняття риторичної особистості. Твердження про формування риторичної особистості, носія культури народу, не нові. Тлумачення терміна «риторична особистість» ми знаходимо в дослідженнях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців (Н. Голуб, Л. Горобець, О. Горошкіна, Р. Дружененко, С. Іванова, А. Капська, Ю. Караулов, Т. Ладиженська, М. Львов, О. Марченко, Л. Мацько, В. Нишета, М. Пентлюк, Г. Сагач, М. Хлебникова), і, якими б ці тлумачення не були, важливо пам'ятати: для сучасного педагога-вихователя бути риторичною особистістю – вимога мінливого інформаційно-цифрового часу, часу відкритого комунікативного простору, часу педагогічної синергетики.

Оскільки синергетика має справу з саморозвивальними об'єктами – людиною і суспільством, розкриття яких дає змогу не тільки трансформувати закони взаємовідносин цінностей, а й визначати методи цієї трансформації, дидактичні аспекти адаптації ідей синергетики в змісті освіти, це дозволяє по-новому розглядати науково-педа-

гогічне знання. Педагогічна синергетика орієнтує всіх учасників освітнього процесу на багатовимірність, поліфонічність (альтернативність і варіативність) педагогічного пізнання, що є важливим для розвитку риторичної компетентності майбутніх вихователів у лінгвосинергетичному вимірі, який, за визначенням Т. Домброван [3], стає одним із перспективних напрямів міждисциплінарного дослідження різних аспектів функціонування мови як мегасистеми. Автор зазначає, що в умовах багатонаціонального соціуму і глобальних міграцій населення мова не може не змінюватися, як не може не змінюватися риторична особистість її функціонального носія: змінюються формати спілкування і вносять суттєві корективи в засоби оформлення (кодування) та передачі інформації реципієнтові.

Так, феномен комунікації, на думку В. Кабріна, нині розглядається в змістостворюючий, будь-якої форми і рівня, що має життєвий сенс і трансформується в самих різних кодах – від генетичного до культурного [4]. Якщо говорити про наукову комунікацію, то немає такої дисципліни, яка не використовувала б термінологічні номінації, засоби вимірювання й опису інших сфер пізнання. Терміни-поняття «експеримент», «квант», «інтеграція», «інтерпретація» вже не сприймаються екзотично в гуманітарних науках, так само як «метафора», «метонімія», «конотація», «текст», «дискурс», звичні для лінгвістики поняття, органічно увійшли в мову технічних дисциплін. Семантичні зближення активізували інтерес до синергетичного, міждисциплінарного напрямку в сучасній комунікації, в тому числі педагогічної [5].

Емоційний інтелект (EQ) як здатність усвідомлювати свої емоції і керувати ними, сприймати і керувати емоціями інших та коефіцієнт любові (LQ) як уміння приймати себе таким, як є, любити себе для того, щоб любити інших – це лінгвосинергетичний код, який зумовлює становлення риторичної особистості XXI ст. Суспільству нині потрібна не тільки людина освічена, а й людина, спроможна на мовленнєвий вчинок, синергетичний діалог, який передбачає встановлення залежності лінгвориторичної успішності студентів, майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, від лінгвориторичної успішності викладачів вищої школи, як і співвідношення лінгвориторичної успішності вихователів і їх вихованців у будь-якій сфері знань і життєдіяльності на засадах взаємозбагачення та взаємодоповнення знань з окремих предметів для створення єдиного образу світу, забезпечення людиноцентризму.

Синергетичний діалог сприяє розвитку гуманізованого освітнього середовища, адже саме завдяки співпраці вихователів та батьків, учителів та учнів, викладачів та студентів («батьки-адміні-

страція», «викладачі-викладачі», «викладачі-вихованці», «вихованці-вихованці» тощо: діадність учасників зумовлюється запитом) виховуються людські моральні якості, спрямовані на зруйнування стереотипів, що спричиняють антигуманний зміст педагогічного вчення.

Так, тренінги з розвитку і саморозвитку особистісних якостей «Я – лідер», «Як подолати стрес?», «Професійне вигоряння: способи подолання», «Конфлікт на роботі і в житті: друг чи ворог?», мотиваційні тренінги: «Професійна мобільність фахівця: освіта протягом життя», «Розвиток професійної компетентності: вимога часу», «Методи і способи професійної і життєвої адаптації», тренінги з менеджменту: «Креативний менеджер», «Проектний менеджмент», «Тимбідлінг: мистецтво командування», «Керівник: вміння приймати рішення», «Ефективні методи мотивації колективу», тренінги для дітей, підлітків та їх батьків «Мобінг і булінг: як допомогти своїй дитині?», «Мистецтво бути батьками», «Підлітковий вік: проблема чи реальність», коучингові сесії: «Ефективні методи мотивації колективу для розвитку професійної компетентності», «7 кроків кар'єрного зростання фахівця», «Мета і цілепокладання в професійній діяльності», «Професійне зростання – ключ до успіху» сприяють виявленню шляхів формування комунікативної толерантності як однієї з найважливіших і дуже інформативних рис Homo ritorikus (симбіоз досвіду спілкування, культури мовлення, цінностей, потреб, інтересів, темпераменту, звичок, особливостей мислення і, звичайно, емоційного стереотипу поведінки), виробленню культури мовленнєвої поведінки всіх учасників навчальної комунікації в конфліктних ситуаціях з урахуванням доречної стилістики спілкування.

Саме цей тривіум – риторика, культура мовлення та стилістика, на думку М. Пентиліок, зумовлює розвиток риторичної компетентності майбутнього педагога, а вихователь, перш за все, педагог, додає до нього стрижневий компонент – лінгвістику тексту [6]. Вміння екстраполювати основні закони риторики на риторику педагога, аналізувати і вибирати професійно значущий жанр педагогічної комунікації відповідно до мовленнєво-мисленнєвої ситуації та вибудовувати продуктивну композицію академічного тексту, як монологічного, так і діалогічного, готувати та виголошувати промову з актуальних фахових проблем, розробляти нові комунікативно виправдані тактики та стратегії спілкування, володіти полемічним інструментарієм, системно оцінювати комунікацію в міждисциплінарній площині потребують знань із різних галузей: професійної комунікації, неориторики, лінгвориторики, лінгвосинергетики, андрагогіки, педагогічної акме-

ології, психології, соціології, психолінгвістики, екології, текстології, етики, естетики тощо.

Негайна потреба в багатовимірному різногалузевому знанні комунікативного процесу актуалізує становлення сучасної риторичної особистості засобами синергетичної лінгвістики, яка передбачає раціональне застосування терміна «універсальні компетентності» замість «навички XXI століття», «гнучкі навички», «софт скілс» у педагогічній синергетиці. Тлумачення терміна «універсальні компетентності» як трьох блоків навичок, трьох універсальних компетентностей (компетентності пізнання (використання навичок мислення для вирішення інтелектуальних завдань), компетентності взаємодії з іншими людьми та компетентності взаємодії з собою (управління собою)) [7] дає змогу розглядати риторичну компетентність як комплексну здатність людини через слово діяти певним чином у конкретній ситуації.

Лінгвосинергетичний підхід до розвитку риторичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в системі вищої школи вимагає серйозної мовленнєвознавчої підготовки як студентів, так і викладачів. Зміст зазначеної підготовки – це сфера суміжних щодо предмета розгляду наукових дисциплін (мовознавства, логіки, психології, психолінгвістики, теорії мовної комунікації, текстології, нейролінгвістики, психології тексту ін.), яка продукується, перш за все, в межах мовленнєвознавчих спекурсів.

Мовленнєвознавчі курси за вибором, такі як «Удосконалення культури мовлення як компонент підвищення професіоналізму майбутнього педагога-вихователя», «Проектування і експертиза комунікативної діяльності вихователя», «Формування мовленнєвої культури вчителя в полікультурному просторі», «Становлення риторичної культури освітянина Нової української школи», «Екологізація розвитку ефективної педагогічної комунікації в умовах інфляції слова», сприяють підвищенню професійної компетентності майбутніх педагогів-риторів, стимулюють потребу в набутті мовленнєвої інструментарію риторичної особистості, надають практичну допомогу щодо проблем педагогічної взаємодії у вищій школі [8].

Відкрита методика педагогічної синергетики, заснованої на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти та самоорганізації, допомагає знайти новий методологічний інструментарій (тренінги та коуч-сесії, вебінари та панельні дискусії, антиконференції, арттехнології, Real-технології, МАК-технології, SMART-технології, LEGO-технології, багатовимірні дидактичні технології, методи ейдетики, чек-листів, QRL-коди тощо) для саморозкриття і самовдосконалення, самоактуалізації в процесі педагогічної взаємодії, співпраці з іншими людьми і з самим собою та набуває ваги в

міждисциплінарній площині різних за фахом дисциплін (наприклад, «Література Великобританії та США», «Психодіагностика», «Web-технології», «Психофізіологія», «Лінгвокраїнознавство», «Вікова психологія», «Соціальна педагогіка», «Спеціальна педагогіка», «Основи психокорекції», «Соціальне проектування», «Психологія сім'ї те психологічні проблеми сімейного виховання» тощо) з метою гармонійного збалансування гуманітарного і природничого світогляду майбутнього педагога-вихователя.

О. Князева, визначаючи синергетику як мудрість м'якого управління через поради та рекомендації [9], пропонує наслідувати природу у вирішенні конфліктів, притиранні частин до цілого, розвитку ще невиявлених, прихованих ліній реальності, пошуку шляхів у майбутнє.

Висновки з дослідження та перспективи. Проведене дослідження уможливило такі висновки. Педагогічна синергетика як нове міждисциплінарне знання, засноване на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування, допомагає знайти новий методологічний інструментарій для саморозкриття і самовдосконалення, самоактуалізації майбутніх вихователів у процесі педагогічної взаємодії з урахуванням змін не тільки в освіті.

Лінгвосинергетичний підхід до розвитку риторичної компетентності студентів у системі вищої школи вимагає серйозної мовленнєвознавчої підготовки всіх учасників освітнього процесу як у контексті суміжних щодо предмета розгляду наукових дисциплін (мовознавства, логіки, психології, психолінгвістики, теорії мовної комунікації, текстології, нейролінгвістики, психології тексту ін.), так і в межах вивчення дисциплін професійного циклу за вибором студентів.

Емоційний інтелект (EQ) та коефіцієнт любові (LQ) зумовлюють безконфліктну комунікацію сучасної риторичної особистості, її становлення засобами синергетичної лінгвістики, яка передбачає раціональне застосування терміна «універсальні компетентності» замість «навички XXI століття», «гнучкі навички», «софт скілс» та дає змогу розглядати риторичну компетентність як комплексну здатність людини через слово діяти певним чином у конкретній ситуації.

Відкрита методика синергетичної педагогіки в сучасній освіті не нова, але потребує її ретельної розбудови з урахуванням мінливого часу. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є більш глибоке вивчення лінгвосинергетичного аспекту педагогічної взаємодії та розробка мовленнєвознавчих курсів для майбутніх вихователів й вчителів початкової ланки нової української школи з урахуванням неперервної лінгвориторичної освіти всіх учасників навчального процесу у вищій школі.

Література

1. Добрякова М., Фрумин И. Меняется мир – меняется образование. *Универсальные компетентности и новая грамотность: от лозунгов к реальности* / под ред. М.С. Добряковой, И.Д. Фрумина; при участии К.А. Баранникова, Н. Зиила, Дж. Мосс, И.М. Реморенко, Я. Хаутамяки; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва : Изд. дом Высшей школы экономики. 2020. С. 23–31.
2. Сундиев И., Фролов О. Многомерная пандемия. URL: <http://spkurdyumov.ru/economy/mnogomernaaya-pandemiya/>.
3. Домброван Т. Евристичний потенціал лінгвосинергетики у дослідженні соціальних комунікацій. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9.1/11.pdf>.
4. Кабрин В.И. Транскоммуникация: преобразование жизненных миров человека. Томск : Изд-во Том. ун-та, 2011. 386 с.
5. Моташкова С.В. Лингвосинергетика: в поисках универсального языка коммуникации. URL: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2015/04/2015-04-02.pdf>.
6. Пентилюк М.І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі* : збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.) / За ред. проф. К.Я. Климовой. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. 2015. С. 8–19.
7. Добрякова М., Фрумин И. Глобальная дискуссия о новых результатах образования. *Универсальные компетентности и новая грамотность: от лозунгов к реальности* / под ред. М.С. Добряковой, И.Д. Фрумина; при участии К.А. Баранникова, Н. Зиила, Дж. Мосс, И.М. Реморенко, Я. Хаутамяки; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва : Изд. дом Высшей школы экономики. 2020. С. 11–21.
8. Куринная А. Ф. Развитие коммуникативного потенциала учителя в системе непрерывного педагогического образования. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2016. Вип. № 1 (23). URL: <https://drive.google.com/file/d/0B6QknaQCh-IHNXI2ZXNjek56SEE/view>
9. Князева Е. Н. Синергетический вызов культуре. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/SINVIZKUL.htm>.

References

1. Dobryakova, M., Frumin, I. The world is changing – education is changing. Universal opportunities and new literacy: from slogans to reality / ed. M.S. Dobryakovoj, I.D. Frumina; with the participation of K.A. Barannikov, N. Ziila, J. Moss, I.M. Remorenko, J. Hautamyaki; Nat. trace. University “Higher School of Economics”. Moscow: Ed. building of the Higher School of Economics. 2020. S. 23–31.
2. Sundiev, I., Frolov, O. Multidimensional pandemic. URL: <http://spkurdyumov.ru/economy/mnogomernaaya-pandemiya/>
3. Dombrovan, T. Heuristic potential of linguosynergetics in the study of modern communications. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9.1/11.pdf>
4. Kabryn, V.Y. Transkommunikatsyya: preobrazovanye zhyznennykh myrov cheloveka. Tomsk: Yzd-vo Tom. un-ta, 2011. 386 s.
5. Motashkova, S.V. Lynghvosynerhetyka: v poyskakh unyversal'noho yazyka kommunykatsyy. URL: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2015/04/2015-04-02.pdf>
6. Pentylyuk, M.I. Rol' tekstu u formuvanni rytorychnykh umin' i navychok uchniv. Aktual'ni problemy formuvannya rytorychnoyi osobystosti vchytelya v ukrayinomovnomu prostori: zbirnyk naukovykh prats' (za materialamy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi Internet-konferentsiyi 23 kvitnyia 2015 r.) / Za red. prof. K.Ya. Klymovoyi. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZHDU im. I. Franka. 2015. S. 8–19.
7. Dobryakova, M., Frumin, I. Global discussion of new educational outcomes. Universal competencies and new literacy: from slogans to reality / ed. M.S. Dobryakovoj, I.D. Frumina; with the participation of K.A. Barannikova, N. Ziila, J. Moss, I.M. Remorenko, J. Hautamyaki; Nat. research. University “Higher School of Economics”. Moscow: Ed. house of the Higher School of Economics. 2020. S. 11–21.
8. Kurinnaya, A.F. Development of the communicative potential of the teacher in the system of continuous pedagogical education. Electronic collection of scientific works of the Zaporizhian Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education. 2016. Vip. № 1 (23). URL: <https://drive.google.com/file/d/0B6QknaQCh-IHNXI2ZXNjek56SEE/view>.
9. Knyazeva, E.N. Synergetic challenge to culture. Synergetic paradigm. A variety of searches and approaches. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/SINVIZKUL.htm>.